

Alle grappies op 'n stokkie: Nabokov se *Laura* as tekstuele grap

Joan Hambidge

Opsomming

The Original of Laura: A Novel in Fragments (2009), nagelate roman van die gesiene romanskrywer Vladimir Nabokov, het 'n besonder negatiewe resepsie beleef in sowel die Britse as Amerikaanse kritiek. In hierdie artikel word die skrywer se belangstelling in skaak en die kernaspekte van enkele tekste betrek. Daar word geargumenteer dat Nabokov se kenmerkende gebruik van humor, raaisels en woordspel op hierdie nagelate teks van toepassing gemaak kan word. Die bekende Cornell-lesings word betrek en daar word bevind dat die roman aspekte van Nabokov se oeuvre belig. Die roman as 'n grap waarin die leser 'n medepligtige word, word via Freud en Jerry Aline Flieger geanaliseer.

Summary

The posthumous novel of the famous novelist Vladimir Nabokov, *The Original of Laura: A Novel in Fragments* (2009), was widely criticised in both the British and American press. This article assesses the author's interest in chess and key aspects of a few texts. It is argued that Nabokov's use of humour, riddles and word play could be used to analyse the posthumous text. The well-known Cornell lectures are read and it is concluded that the novel reflects on certain aspects of Nabokov's oeuvre. The novel as a joke (with the reader as accomplice) is analysed via Freud and Jerry Aline Flieger's notions on humour.

1 Inleiding

The Original of Laura: A Novel in Fragments (2009) word dertig jaar ná die dood van Vladimir Nabokov gepubliseer deur sy seun Dmitri. Nabokov se duidelike instruksie was dat die roman verbrand moes word ná sy dood; tog het die seun die testamentêre bepalings verontagsaam en die boek postuum uitgegee met kaartjies wat die leser kan uithaal om sodoende sy eie verhaal te konstrueer. Onderaan die geperforeerde kaartjies word die volledige teks afgedruk.

2 *Apologia pro domo*

In 'n belangwekkende studie, *Vladimir Nabokov: Lectures on Literature* (Quennell 1980), geredigeer deur Fredson Bowers en ingelei deur John Updike, kry die leser 'n blik op die merkwaardige skrywer én dosent se siening van die letterkunde. Nabokov het aanvanklik klas gegee aan Wellesley College en later aan Cornell te Ithaca. Die lesingnotas fokus op Jane Austen se *Mansfield Park*; Charles Dickens se *Bleak House*; Gustave Flaubert se *Madame Bovary*; Robert Louis Stevenson se *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*; Marcel Proust se *The Walk by Swann's Place*; Franz Kafka se *The Metamorphosis* en James Joyce se *Ulysses*.

In die inleiding tot die boek bely Nabokov: "In 1940, before launching on my academic career in America, I fortunately took the trouble of writing one hundred lectures – about 2,000 pages – on Russian literature, and later another hundred lectures on great novelists from Jane Austen to James Joyce. This kept me happy at Wellesley and Cornell for twenty academic years".

Oor Flaubert se beroemde roman *Madame Bovary* meen Nabokov dat dit 'n roman is wat op 'n stilistiese vlak doen wat poësie veronderstel is om te doen, naamlik om dubbelsinnig te wees (Bowers 1980: 125). Hy wys ook daarop dat hoewel Emma Bovary nooit bestaan het nie, sal die boek vir ewig en altyd bly voortleef. En dan waarskynlik ter verdediging van sy roman *Lolita* skryf Nabokov: "The book is concerned with adultery and contains situations and allusions that shocked the prudish philistine government of Napoleon III. Indeed, the novel was actually tried in a court of justice for obscenity. Just imagine that. As if the work of an artist could ever be obscene. I am glad to say that Flaubert won his case. That was exactly a hundred years ago. In our days, our times But let me keep to my subject" (p. 125).

Dit is duidelik dat hy Flaubert lees asof hy *Lolita* in die proses probeer verdedig: "Flaubert's novel deals with the delicate calculus of human fate, not with the arithmetic of social conditioning" (p. 126)

Hy haal Flaubert aan uit 'n brief van 22 Julie 1852 waarin daar staan: "A really good sentence in prose should be like a good line in poetry, something you cannot change, and just as rhythmic and sonorous" (p. 140). Dieselfde kan van *Lolita* – wat op 'n taalvlak uiters keurig gekonstrueer is – geskryf word.

Die leser is deurgaans bewus van die nougesette aandag waarmee Nabokov die roman lees en onder andere wys op vertaalfoute wat in die teks voorkom. Nabokov lees 'n teks indringend en nougeset. Hy maak 'n uiters belangrike stelling oor die aard van die roman en of dit relevant is om dit as naturalisties of realisties te benader. Volgens sy argument is dit verkeerd om die roman as realisties te beskou, omdat daar soveel "foute" in die teks is wanneer 'n mens dit so lees, soos byvoorbeeld dat dit onmoontlik is dat die eggenoot onbewus sou wees van die verhouding en nooit die klippies teen die venster hoor nie. Verder sou daar in 'n tipiese plattelandse omgewing 'n anonieme brief die

dokter bereik het oor sy vrou se optrede; ook dit gebeur nie. Nabokov argumenteer dat kuns bly staan en dat die -ismes verbygaan. Hy skryf: “The isms go; the ist dies; art remains” (Bowers 1980: 147). Die lesers is eweneens bewus van die feit dat hy die teks struktureel analiseer en telkens verwys na die plan in die roman. Hy verwys na die kontrapuntale aard van die roman of die versteuring van twee of meer lyne wat saamloop. “Everything, says Flaubert, is a matter of style, or more exactly of the particular turn and aspect one gives to things” (p. 152).

Dieselfde geld sy lesing van Marcel Proust se roman wat hy as 'n fantasie benader. Die karakters, meen Nabokov, lewe in die gedagte-wêreld van Proust en dit sou volgens Nabokov onsinnig wees om die karakters aan werklike mense te koppel.

Oor *Bleak House* het Edmund Wilson 'n uiters insigryke bespreking oor die sosiologiese aard van die roman geskryf, maar volgens Nabokov het dit geen waarde vir die begryp van die roman se struktuur nie (p. 68). By herhaling, ook wanneer hy Jane Austen lees, beklemtoon hy hoe belangrik dit vir die lesers is om die struktuur van 'n roman te begryp ten einde die reëls van die spel te verstaan.

3 Die agtergrond van die nagelate roman

Die roman is Nabokov se finale, dog onvoltooide roman wat hy in 1977 geskryf het ten tyde van sy dood. Dit word uiteindelik na dertig jaar gepubliseer, op 17 November 2009. Dit was die wens van die outeur dat die teks nadoods vernietig moes word. Slegs Dmitri Nabokov, sy seun, die outeur se wederskander, mevrou Nabokov, alombekend vir haar aandeel aan sy skryfwerk met raad en redigering, en 'n paar akademici het hierdie teks voor publikasie gesien. Daar is voorspel dat hierdie boek 'n belangrike mylpaal sou wees, maar in die breë gesien, is die kritiese resepsie van die roman negatief en afwysend. In hierdie opsig herinner dit aan dieselfde problematiek rondom die publikasie van Susan Sontag se briewe deur haar seun, David Rieff, *Reborn: Early Diaries 1947-1964* (2009). Volgens Rieff se inleiding het Sontag ten tyde van haar siekte na die kas gewys waar die dagboeke gestaan het. Vele van die inskrywings in hierdie dagboeke steek egter vas in blote moment-opnames of -indrukke. Sontag was bekend vir haar voortdurende herskrywings of redigering van tekste wat die kritiese lesers die vraag laat opper of hierdie nadoodse publikasie nie die beeld van die stilisties-perfeksionistiese Sontag skaad nie.

4 Die plot van *Laura*

Die tipiese Nabokov-spanning vind 'n mens in hierdie roman. Philip Wiid, 'n korpulente neuroloog en skrywer, is getroud met die vietse en promiskue Flora. Flora herinner Philip aan 'n vorige geliefde, Aurora Lee. Die roman begin met 'n party wat Etienne Leroux se *Sewe dae by die Silbersteins* oproep. Daar is vier tonele wat in die roman afgewissel word en omdat dit 'n onvoltooide teks is, word die fragmentariese aard van die teks al hoe opvallender. Wiid is geobsedeer met sy eie dood en wil deur middel van meditasie homself uitwis. Dit is onbekend hoe oud Wiid is en hy wil hom uiteindelik aan sy tone ophang. Wiid bekyk sy liggaamsdele in afsku en dink ook na oor sy impotensie. Teenoor sy afgeleefde liggaam word die vroulike liggaam as beeldskoon ervaar. Die oorspronklike werktitel was "Dying Is Fun". Die boek is 'n meditasie oor die dood en die leser kan self sy eie verhaal saamstel deur die kaarte te skommel. Die teks beslaan sowat 9000 woorde. Die verhaal bevat soveel toespelings na ander Nabokov-tekste dat 'n opsomming van die plot onmoontlik is.

5 Die unieke aard van die roman

Op die oog af lyk dit na 'n konvensionele roman. Die leser kry egter 'n roman met geperforeerde kaartjies in Nabokov se handskrif. Onderaan word die teks in drukskrif gedoebleer. Die leser kan dus as't ware haar eie verhaal skep soos in Julio Cortázar se *Hopscotch* waar 'n mens 'n tabel voorin vind waarin die spesifieke leesorde van die teks verduidelik word wat a-chronologies is.

6 Die rol van die leser

Die publikasie van die roman met geperforeerde kaartjies impliseer dat die rol van die leser as aktiewe medeskepper of skrywer belig word. In die Cornell-lesings beklemtoon Nabokov eweneens die belangrikheid van die rol van die ingeligte leser. Daar is verder afbeeldings van hoe aktief Nabokov medeskepper of -leser was, byvoorbeeld met 'n afdruk uit Proust met die onderskrif: "Nabokov's map of the streets of Combray in his teaching copy of *Swann's way*" (p. 224). Nabokov het egter binne 'n modernistiese tradisie geskryf en die nadoodse publikasie van *Laura* maak van hierdie teks 'n postmodernistiese teks of selfs 'n soort eksperiment, wat waarskynlik nie die *bedoeling* van die skrywer was nie. Trouens, die volledige kunstradisie waarvoor Nabokov gestaan het, word deur hierdie eksperimentele teks ongedaan gemaak. Dit is duidelik uit al die lesings dat Nabokov klem lê op die teks as 'n outonome, afgeslote teks wat aan sy eie spelreëls getoets en beoordeel word. Hy skryf die volgende oor Proust se beroemde roman:

The whole is a treasure hunt where the treasure is time and the hiding place the past: this is the inner meaning of the title *In Search of Lost Time*. The transmutation of sensation into sentiment, the ebb and tide of memory, waves of emotions such as desire, jealousy and artistic euphoria – this is the material of the enormous and yet singularly light and translucent work.

(Bowers 1980: 207)

In Nabokov se analise van *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* beklemtoon hy dat hy nie klem lê op buitekennis nie.

As you know by now, I am not one to go heavily for the human-interest stuff when speaking of books. Human interest is not my line, as Vronsky used to say. But books have their destiny, according to the Latin tag, and sometimes the destinies of the authors follow those of their books. There is old Tolstoy in 1910 abandoning his family to wander away and die in a station master's room to the rumble of passing trains that had killed Anna Karenina. And there is something in Stevenson's death in 1894 on Samoa, imitating in a curious way the wine theme and the transformation theme of his fantasy. He went down to the cellar to fetch a bottle of his favourite burgundy, uncorked it in the kitchen, and suddenly cried out to his wife: what's the matter with me, what is this strangeness, has my face changed? – and fell on the floor. A blood vessel had burst in his brain and it was all over in a couple of hours.

(Bowers 1980: page?)

En dan sluit Nabokov af: “What, has my face changed? There is a curious thematical link between this last episode in Stevenson's life and the fateful transformations in his most wonderful book” (Bowers 1980: 204).

Met hierdie stelling bewys Nabokov hoé sterk die boek se mag is. Dit is dan eerder die boek wat die skrywer se lewe beïnvloed waarop Nabokov klem lê, as die invloed van die skrywer op die boek.

7 Die resepsie van *Laura*

Vervolgens word daar na enkele seminale resensies van die roman verwys.

7.1 Robert McCrum

Robert McCrum (2009) wys op die belangrikheid van Nabokov se bydrae en die verwagtinge wanneer die leser hierdie agtiende en postume roman begin lees. Die titel van sy bespreking heet: “The Final Twist in Nabokov's Untold Story”.

Nabokov se skryfstyl was dan altyd om op kaartjies (in potlood) sy tekste neer te skryf (die sogenaamde drie-by-vyf-duim-kaarte). Hierna het hy die kaartjies geskommel en as't ware 'n roman so geskep; in die woorde van sy

uitgewer “to deal himself a novel”. Hierdie nagelate roman, aldus die resesent, het sy voorganger in *Pale Fire* gehad. McCrum skryf verder:

John Shade, a famous American poet, murdered in 1959, has left a final poem. Nabokov gives the reader four cantos of **Pale Fire**, 999 lines of rhyming couplets, plus an editor’s foreword and scholarly annotations. When the disparate parts of the manuscript are fitted together, a novel of many planes and levels is revealed, a novel inspired by games of chess, the heroic couplets of Alexander Pope and the lambent mysteries of nature (**Pale Fire** is full of lakes, trees and butterflies).

And the poem? This, we are informed by Charles Kinbote, the editor of Shade’s posthumous masterpiece, “consists of 80 medium-sized index cards” on which the poet, Shade, has written out “in a minute, tidy, remarkably clear hand, the text of his poem ...”.

(McCrum 2009)

McCrum wys op die ingeboude ironie in hierdie teks: “There’s one valedictory wink from the great magician, a final card containing a list of synonyms for ‘efface’ – expunge, erase, delete, rub out, wipe out and ... obliterate”. Met hierdie stelling, vermoed ons, wou Nabokov as’t ware die teks ongedaan maak.

Die skrywer wys ook op Dmitri Nabokov se komplekse verhouding met sy vader. Waar Nabokov media-sku was en nie eens self kon bestuur nie, is Dmitri se persona die van iemand wat behendig met die media kon omgaan, vinnige Ferrari’s bestuur het en waarskynlik weens finansiële nood hierdie roman postuum moes publiseer.

7.2 William Skidelsky

Hierdie resesent wys daarop dat die tegnieke in hierdie roman al voorheen deur Nabokov aangewend is,

but he gives it a clever twist: the story he is telling emerges as only the “original”, or raw material, of a novel that has subsequently been written about the affair, in which Flora’s name has been changed to “Laura”. The narrator informs us that this other book, **My Laura**, “was begun very soon after the end of the love affair it depicts, was completed in one year, published three months later, and promptly torn apart by a book reviewer in a leading newspaper”. He notes that it went on to become a bestseller.

(Skidelsky 2009)

Die leser word dus hier met ’n literêre goëltoertjie gepresenteer. Ons moet maak asof ons die werklikheid meemaak en nie ’n roman nie, voor dit in romanvorm gegiet is. Die teks wat ons lees is fiksie. Soos die resesent dit stel, “itself presumably based upon some other ‘original’ whose nature we can only guess at. The book thus poses a chain of ‘originals’ and duplicates,

potentially stretching into infinity. If Flora is the original of Laura, who is the original of Flora”?

7.3 Alexander Therou

“In the Cards, a Last Hand” is ’n resensie van Alexander Theroux (2009) op *The Wall Street Journal* se webblad. Theroux wys daarop dat Mev. Nabokov vir ongeveer sestien jaar nagedink het of sy hierdie roman sou publiseer ten spyte van haar man se versoek dat dit verbrand moes word. Dit is dan die seun Dmitri wat op ouderdom vyf-en-sewentig die roman publiseer. Hierdie resensent beklemtoon die skandalige aard van die roman, naamlik Laura wat die onderwerp word van ’n roman *My Laura*. Theroux wys ook hoe die roman inspeel op *Lolita*: Laura ervaar op ’n jong ouderdom seks met ’n man, Hubert H. Hubert, ’n duidelike toespeling op Humbert Humbert. Die resensent vind dit vreemd dat Humbert Humbert hier paradeer as ’n kindermolesteerder, al is dit parodies bedoel.

Hy is van mening dat hierdie roman eerder in ’n kursus in die etiek as die letterkunde aangebied moet word.

7.4 Sam Anderson

In “A Glorious Mess” bespreek Sam Anderson (2009) hierdie roman in die *New York Magazine Book Review*. Hy wys op die relevante aspek van Nabokov se werk, naamlik kontrole of beheer. “Humbert Humbert controls Lolita, but the cost is that he himself is controlled by his compulsion to control her”. Die legendariese reputasie van Nabokov as “control freak” word deur hierdie roman ondermyn. Hy haal Nabokov aan: “‘I have rewritten – often several times – every word I have ever published’, he once said. ‘My pencils outlast their erasers’”. Die resensent verwys ook na Nabokov se skryfwyse as ’n soort oukatoriële fascisme en “Every Nabokov paragraph is a rich little stylistic Versailles: orderly cadences, exotic vocabulary, clauses nested in whimsical rows, meticulous touches of color, puzzles built out of concentric sub-puzzles, alliterative accents, perfect tropes”. Trouens, sy romans word opgesom as “chess puzzles”. Hoe sou Nabokov gelyk het sonder hierdie beheer (“with his aesthetic hair down, his literary bed unmade ...”)? Dis juis op hierdie vraag waarop die roman ’n antwoord bied, omdat ons die meester buite beheer sien. En die resensent meen dat die skrywer wel die boek in sy geestesoog kon sien, maar dit weens sy siekte waar hy van een hospitaalbed na ’n ander beweeg het, dit nie op papier kon kry nie. Die uitgewer, Knopf, het hard probeer om die oorspronklike roman te rekonstrueer, en die resultaat is “a showpiece of intelligent book design built on a deep respect for the manuscript”. Boonop is sekere kaarte deeglik hersien met die beroemde uitveër sodat dit “fuzzy” lyk. Tog beskou hy die boek ten slotte as ’n fassinerende leeservaring. Hy sluit af: “If Knopf were to publish a series of

painstakingly reproduced Nabokov manuscripts, I'd pawn my Kindle to buy them all".

7.5 Martin Amis

In sy uitvoerige essay oor Nabokov begin Amis (2009) sy bespreking met 'n provokatiewe stelling: "Writers die twice: once when the body dies, and once when the talent dies". Hy tipeer die roman as iewers tussen 'n larwe en 'n pupa, 'n lepidopterese metafoer wat inpas by Nabokov se belangstelling in vlinders. Hy besing ook Nabokov se lof en beskou ten minste ses tekste as "spectacular masterpieces". Hy skryf ook: "For no human being in the history of the world has done more to vivify the cruelty, the violence, and the dismal squalor of this particular crime. The problem, which turns out to be an aesthetic problem, and not quite a moral one, has to do with the intimate malice of age".

Hy verwys ook na Nabokov se beroemde stelling dat 'n boek nie gelees word nie, maar alleen herlees kan word. En sy belangrike dictum, soos dit by herhaling na vore kom in die Cornell-lesings oor styl, is "also proof of the fact of style, that prose itself, can control morality".

So belangrik ag hy Nabokov se bydrae as skrywer, ofskoon hy krities staan teenoor *Ada*, dat hy die volgende opmerking maak oor sy skryfwerk: "When a writer starts to come off the rails, you expect skidmarks and broken glass; with Nabokov, naturally, the eruption is one on the scale of a nuclear accident".

Hy verwys ook na die tipiese Nabokov-roman-aanslag as "nabobisme". Toe James Joyce se *Ulysses* verskyn het, was dit vir Nabokov 'n meesterstuk. *Finnegan's Wake* daarenteen het hy beskou as 'n mislukking; in sy eie woorde "formless and dull" en "a cold pudding of a book", "a tragic failure" en ten slotte as 'n "frightful bore". En wat veral relevant is vir hierdie artikel is Amis se besonder skerpsinnige opmerking: "With Joyce and Nabokov, we see a decisive loss of love for the reader – a loss of comity, of courtesy. The pleasures of writing, Nabokov said, 'correspond exactly to the pleasures of reading'". Vir Amis is hierdie twee aktiwiteite onsekeibaar en reeds in *Ada* is hierdie kontrak of bondgenootskap verbreek.

Hy besluit ten slotte: "This [The original of *Laura*] leaves a faint but visible scar on the leviathan of his corpus". Hy eindig sy bespreking met die volgende sprekende sin: "And sometimes trains would cry in the monstrously hot and humid night with heartrending and ominous plangency, mingling power and hysteria in one desperate scream".

Uit die gekose resensies word verskillende aspekte van die roman na vore gebring. Die komplekse verhouding met die vader word uitgewys en dat hierdie roman 'n bekendheid met Nabokov se ander romans en tegnieke voorveronderstel. Skidelsky se lesing impliseer ook dat hierdie teks as 'n soort *mise en abyme* gelees kan word en dus postmodernistiese trekke

vertoon. Theroux is van mening dat die toespelings op *Lolita* etiese implikasies inhou vanweë die parodie van die teks waar Humbert Humbert nou voorgestel word as 'n blote kindermolesteerder. Vir Andersen is die spel wat die teks ontlok wel fassinerend. Daar word gefokus op die uitdaginge wat die teks as teks bied. Vir Amis is die teks 'n blote larwe en 'n teks waarin die moontlikhede nog nie ontgin is nie. Sowel die publikasie as die teks, asook die teks-as-manuskrip word in die resensies ondersoek.

8 Die vader-seunverhouding

Die verhouding vader-seun gaan terug na die primordiale verhouding tussen Laius en Oedipus, waaroor Freud uitgebreid geteoretiseer het. Oedipus vermoor sy vader nie met opset nie, net soos Dmitri Nabokov waarskynlik nie met voorbedagte rade sy vader se reputasie skade wou berokken nie, maar dit volgens die kritici wél doen. Sy optrede kompromitteer ook die rol van mevrou Nabokov, wat ten tyde van haar eggenoot se lewe altyd belangrike kritiese insette gelewer het. Vir die psigoanalitiese leser is dit eweneens 'n belangrike roman, omdat dit die Oedipus-Laiusverhouding aktiveer.

9 Die rol van die leser (as skadu-skrywer)

Die Konstanz-skool van Resepsie-Eстетika, naamlik die werk van Wolfgang Iser en Hans Robert Jauss, waarin die dialoog met die teks beklemtoon word, is hier relevant. Hierdie benadering in die hermeneutiek, veral met die klem wat geplaas word op die sogenaamde “leë” plekke wat die leser moet invul en die “Wirkungsästhetik” (estetika van effek) kan op die teks van toepassing gemaak word.

Uit die skerpsinnige besprekings – veral die bydrae van Amis – word die rol van die leser onder die loep geneem. Nabokov het geskryf vir 'n bepaalde leesgemeenskap, naamlik vir lesers wat bereid is om met nou-gesette aandag die verskillende raaisels in die teks na te speur en op te los. Die leser word dus in 'n tipiese Nabokov-roman 'n medeskrywer. Soos ons aflei uit die Cornell-lesings is Nabokov-as-leser voortdurend besig om elke fynste besonderheid in 'n roman na te speur en verbande tussen motiewe uit te werk of die leser te wys op onverwagse kontrapunte of breuke in die teks. Wat die skrywer bedoel het, is nie vir hom ter sake nie. Die morele of ideologiese implikasies van die teks ignoreer hy eweneens. Proust se karakters byvoorbeeld mag vir hom nie gelyk gestel word aan die werklike mense wat Proust geken het nie. Dit is alleen op die roman wat daar gefokus word en die effek wat die roman op die skrywer mag hê. Die grimmige slot van Robert Louis Stevenson se lewe bewys dit vir hom.

Nabokov het nie toestemming gegee vir die publikasie van sy roman nie. Die roman word gepubliseer met geperforeerde kaarte wat jou as leser verhef tot skrywer. Jy word genoop om hierdie roman as't ware klaar te skryf en te verbeter.

10 Die waarde van hierdie publikasie

Uit die gekose reaksies op die roman is dit duidelik dat resensente krities staan teenoor die roman as 'n finale produk. Die leser word egter veel wys van Nabokov se nougesette werkswyse en die verskillende stappe wat hy gevolg het om 'n werk te komponeer. Die roman sou veral binne die terrein van die edisiewetenskap 'n waardevolle bydrae kon lewer tot die rekonstruksieproses van 'n roman en hoe die roman as't ware ander intertekste betrek. Die leser word dus binne die studeerkamer van die briljante skrywer toegelaat.

Selfs in die onvoltooide roman is daar reeds sterk aanduidings van hoe die skrywer oor sy karakters en die plot gedink het.

11 Peter Quennell se huldeblyk aan Nabokov

In 1980 verskyn daar 'n belangrike versameling essays oor die skrywer, saamgestel deur Peter Quennell. 'n Bydrae van Mark Lilly, "Nabokov: Homo Ludens", open egter 'n belangrike kode van die spel-element waar-mee die nagelate teks bekyk kan word. Lilly is van mening dat Nabokov se werk gelees kan word as 'n grap. Hy gebruik Horatius se "dulce et utile" (in sy woorde "sweet and useful") as uitgangspunt om die tekste te lees as enersyds didakties en andersyds vir die blote genot daarvan.

Woordspel, akrostika, anagramme, raaisels is bekend aan Nabokov se werkswyse. T.S. Eliot, by name, word dikwels gesatiriseer soos in *Ada* waar Nabokov na hom verwys as Kithar Sween, die bankier wat op vyf-en-sestig 'n avant-garde skrywer geword het.

Dubbelgangers, alter egos, spieëlbeelde en die beginsels van skaak is onderliggend aan *The Defense*, byvoorbeeld, wat in 1964 verskyn het. Die spel is oor wanneer een van die konings "doodgemaak" word wat skaakmaat heet. Hierdie begrip is afgelei van die Arabiese "shah mata", oftewel "die koning is dood" (Quennell 1980: 93). Hierdie leser is van mening dat 'n mens die roman *The Original of Laura* as 'n soort skaakspel sou kon benader juis omdat die laaste kaart dui op die dood of uitwissing.

Nabokov se kennis van skaak kom in talle romans na vore. Die waarde van hierdie onvoltooide werk is dat dit die leser terugneem na belangrike tekste van Nabokov wat volgens 'n sterk skaakplan funksioneer. Dit is asof ons deur hierdie teks flitse sien van die briljante werk wat Nabokov deur die jare as 'n

uitstaande romanskrywer gelewer het. In die versameling essays en artikels wat in die Peter Quennell-huldeblyk opgeneem is, word Nabokov se sin vir humor as mens sowel as skrywer beklemtoon, en in die besonder word dit uitgewys deur Alfred Appel Jnr. in “Remembering Nabokov”.

12 Die onderliggende (psigoanalitiese) patrone in humor

Jerry Aline Flieger se klassieke lesing oor humor, “The Purloined Punchline: Joke as Textual Paradigm” (1986), bly 'n belangrike psigoanalitiese teks om die funksies van grappe te analiseer. Flieger betrek onder andere Freud se baanbrekende studie, *Jokes and Their Relation to the Unconscious*, om die tegnieke van grappe te beskryf. Onder graptegnieke sluit Freud die volgende in: analogie; aandag aftrek; kort opsomming/kondensasie; kompromisvorming; “displacement; double entendre”; enumerasie; oordrywing; opsetlike ver-keerde argumentasie; indirekte representasie; inversie; modifikasie; veel-vuldige aanwending van woordmateriaal; woordspel; en so meer. Van hierdie tegnieke vind 'n mens ook in Nabokov se tekste, soos reeds uitgewys.

In die triadiese skrywer-teks-leser-verhouding word daar uiteindelik 'n kontrak gesluit. Dmitri het Nabokov se onvoltooide roman nadoods gepubliseer sonder die toestemming van die skrywer, maar die leser wat bewus is van hierdie “oortreding” lees die roman. Die leser word, soos Flieger uitwys in haar analise van die grap, 'n medepligtige wanneer sy die grap aanhoor.

Sy skryf: “Generally speaking, a tendentious joke calls for three people: in addition to the one who makes the joke, there must be a second who is taken as the object of the hostile or sexual aggressiveness, and a third in whom the joke’s aim of producing pleasure is fulfilled” (Flieger 1986: 100).

Flieger waarsku tereg: “But the freeloading listener does not escape unscathed. Elsewhere, Freud points out the aggressive nature of the capture of the listener’s attention by the device of ideational mimetics” (p. 280).

Vir Flieger aktiveer die hele grapstruktuur die Oedipus-mite en die oopmaak van die ongehoorde of taboe. Sy beweer: “Freud repeatedly reminds us that the joke always has something forbidden to say, and that the primary function of the joke-work is thus to disguise the joke’s point – until its revelation in the punchline – and to soften its punch by ‘wrapping’ it in acceptable form” (p. 281). Die *Laura*-roman is ook in aanvaarbare vorm verpak – 'n hardeband met geperforeerde kaartjies wat die leser intrek by hierdie “grap”.

Daar blyk altyd drie vlakke in 'n grap te wees: die sogenaamde verhulling van die punt of doel van die grap sodat die toehoorder (hier: leser) onkant betrap word. Die verdere onthulling sodat die toehoorder nie geskok sal wees met die gedeeltelike onthulling nie.

Aan die basis van Freudiaanse denke is daar altyd liefde en aggressiwiteit opgesluit. Oedipus vermoor sy vader Laius per ongeluk met sy terugkeer na Thebes.

En dan beklemtoon Flieger in haar briljante analise dat Freud se hervertelling van die Oedipus-mite alreeds komiese elemente bevat: “Freud effects a weaving of motive and action in which the fundamental impulse (towards the short-circuit of incest, a death-like quiescence of desire) always remains disguised, perhaps even to the master story-teller himself” (1986: 281). Die spel van verhulling/onthulling lê aan die basis van Freudiaanse denke en Flieger gebruik die Oedipus-mite om dit te verduidelik:

2

desired female-butt of joke
Jocasta-Mother
Writer’s “day-dream” object-character

1 3

desiring subject-joker intruder-accomplice-joke hearer
Oedipus-Child Laius-Father
writer-dreamer reader

13 Die effek van die onvoltooide werk (grap)

Die publikasie van die onvoltooide roman deur ’n gesiene uitgewershuis en die besondere verpakking daarvan deur die skrywer se werkswyse na te boots, is alreeds ’n rede vir ’n kritiese reaksie en taksering. Die verdere diepgaande resensies en reaksies in Britse en Amerikaanse publikasies en koerante dui daarop dat lesers as’t ware vir die gek gehou voel en ’n medepligtige of Laius in die grapstruktuur geword het. Die positiewe impak van hierdie foutiewe en nalatige publikasie wat kennelik op sterk ambi-valente gevoelens van Dmitri Nabokov gebou is, het egter die leser genoop om weer met kritiese aandag terug te keer na hierdie skrywer se tekste, en lesings aan die Cornell Universiteit en huldeblyke oor hom te lees.

Oor hierdie bydrae sou Nabokov waarskynlik ook gelag het; dit is bekend uit al sy lesings dat hy Freud en psigoanalise nie ernstig opgeneem het nie en na Freud as “that old quack” verwys het. Hy het Freud ook die Weense toordokter genoem, en Maurice Couturier in sy essay “Nabokov or the Cruelty of Desire: A Psychoanalytic Reading” (Couturier 2010) betrek Nabokov se negatiewe siening van Freudiaanse simboliek.

Aan Zimmer bely hy:

Mr. Nabokov, would you tell us why it is that you detest Dr. Freud?

I think he’s crude, I think he’s medieval, and I don’t want an elderly gentleman from Vienna with an umbrella inflicting his dreams upon me. I don’t have the dreams that he discusses in his books. I don’t see umbrellas in my dreams. Or balloons.

I think that the creative artist is an exile in his study, in his bedroom, in the circle of his lamplight. He's quite alone there; he's the lone wolf. As soon as he's together with somebody else he shares his secret, he shares his mystery, he shares his God with somebody else.

(Couturier 2010)

Hierdie onvoltooide teks dwing die leser om seminale Nabokov-tekste te herlees. Die spel van uitwissing en skaakmat word ook uitgespeel in hierdie roman; waarskynlik die enigste keer wat Dmitri Nabokov sy beroemde vader kon uitoorlê.

Die slotwoorde is immers: "Efface. Expunge. Erase. Delete. Rub out. Wipe out. Obliterate".

Verwysings

- Amis, Martin
2009 The Problem with Nabokov. *The Guardian*, Online:
<<http://www.guardian.co.uk/books/2009/nov/14/vladimir-nabokov-books-martin-amis>>. 18 Maart 2010.
- Anderson, Sam
2009 A Glorious Mess. *New York Magazine Book Review*, Online:
<<http://nymag.com/arts/books/reviews/62036/>>. 18 Maart 2010.
- Bowers, Fredson (red.)
1980 *Nabokov, Vladimir: Lectures on Literature*. Londen: Weidenfeld & Nicholson.
- Con Davis, Robert
1986 *Contemporary Literary Criticism*. New York: Longman.
- Cortázar, Julio
1963 *Hopscotch (Rayuela)*. Londen: Pantheon.
- Couturier, Maurice
2010 Nabokov or the Cruelty of Desire. Online:
<<http://www.libraries.psu.edu/nabokov/coutnab1.htm>>. 24 April 2010.
- Flieger, Jerry Aline
1986 The Purloined Punchline: Joke as Textual Paradigm. In: Con Davis (red.) *Contemporary Literary Criticism*. New York: Longman,
- Freud, Sigmund
[1916]1976 *Jokes and their Relation to the Unconscious*. vertaal deur James Strachey en hersien deur Angela Richards. Pelican Freud Library Vol. 6. Londen: Penguin.
- Leroux, Etienne
1962 *Sewe dae by die Silbersteins*. Kaapstad: Human & Rousseau.
- McCrum, Robert
2009 The Final Twist in Nabokov's *Untold Story*. *The Observer*, 25 Oktober 2009. Online:
<<http://www.guardian.co.uk/books/2009/oct/25/-nabokov-origi-nal-of-laura-mccrum>>. 1 Maart 2010.

- Nabokov, Dmitri
2009 *Vladimir Nabokov: The Original of Laura: A Novel in Fragments*.
Londen: Penguin Classics.
- Nabokov, Vladimir
1964 *The Defense*. New York: Putnam.
1969 *Ada, or Ardor: A Family Chronicle*. New York: McGraw-Hill.
[1955]1977 *Lolita*. New York: Berkeley.
- Quennell, Peter (red.)
1980 *Vladimir Nabokov: Lectures on Literature*. New York: William
Morrow.
- Rieff, David (red.)
2009 *Susan Sontag: Reborn: Early Diaries 1947-1964*. Londen: Hamish
Hamilton.
- Skildesky, William
2009 *The Observer*, 22 November 2009. Online:
<[http://www.guardian.co.uk/books/2009/nov/22/original-of-laura-
vladimirnabokov](http://www.guardian.co.uk/books/2009/nov/22/original-of-laura-vladimirnabokov)>. 22 Februarie 2010.
- Theroux, Alexander
2009 In the Cards, a Last Hand. *The Wall Street Journal*, Online:
<[http://online.wsj.com/article/SB100014240527487045762045-
74530052854454092.html](http://online.wsj.com/article/SB100014240527487045762045-74530052854454092.html)>. 22 Februarie 2010.
- Zimmer, Dieter, E.
2010 Vladimir Nabokov: The Interviews. Online:
<<http://www.d-e-zimmer.de/HTML/NaBinterviews.htm>>.
30 Februarie 2010.

Joan Hambidge
Universiteit van Kaapstad
Joan.Hambidge@uct.ac.za